

Aspecte ale problematicii circumstanțialului

Luminița HOARȚĂ CĂRĂUȘU

This article follows the issues of syntactic synonymy inside an enunciation and of those of syntactic synonymy at the enunciation level.

By defining the syntactic synonymy as being syntactically the same (having the same syntactic function; the syntactically synonymous enunciation belong to the same syntactic pattern), but having a different form, we classify the syntactically synonymous enunciation from several perspectives.

Ideea de *valență* a fost înțeleasă în literatura de specialitate ca reprezentînd rețeaua de dependențe existente între elementele enunțului (Tesnière, 1969). Practic, în orice funcție sintactică, L. Tesnière va vedea o complementare sau, cu alte cuvinte, complementul depinde de cuvîntul „completat”. Pentru același lingvist, fraza reprezintă desfășurarea unui „proces”, în care predicatul este procesul însuși (acțiunea). Elementele dependente de predicat corespund *personajelor* care intervin în această acțiune și care sînt de două feluri: *actanții* („*actants*”) (personajele care participă în mod direct la proces (personajele principale) și *circumstanții* („*circonstants*”) care desemnează situația în care are loc procesul (personajele secundare). În comparație cu numărul circumstanților, numărul actanților în propoziție este determinat și limitat de către verb. Capacitatea verbelor de a atrage un anumit număr de actanți a fost numită de către L. Tesnière *valență*. Valența este redusă la subiecte și la obiectele în acuzativ și în dativ. Verbele sînt clasificate, în lumina aceleiași opinii, numai în privința numărului de actanți (Tesnière, apud Helbig, 1971: 32). Avîndu-se în vedere opinia lui K. Bühler, potrivit căreia „cuvintele unei anumite clase de cuvinte au unul sau mai multe goluri („*Leerstellen*”), ce trebuie să fie complinite prin intermediul cuvintelor ce aparțin unui alte clase de cuvinte” (Bühler, apud Helbig, Schenkel, 1991: 12), verbele unei limbi pot fi clasificate, în funcție de valența lor, în: a) *verbe avalente* (fără actant), *verbe monovalente* (cu un actant), *verbe divalente* (cu doi actanți) și *verbe trivalente* (cu trei actanți) (Tesnière, 1969: 238).

În lucrarea amintită, L. Tesnière este de părere că „nu este niciodată necesar ca valențele unui verb să fie toate complinite de actanții lor și ca verbul să fie saturat; anumite valențe pot rămîne neutilizate sau libere” (Tesnière, 1969: 238). Este oferit, spre a fi susținută ideea teoretică anterioară, exemplul verbului divalent *a cînta*, care „se poate utiliza fără cel de al doilea actant, atunci cînd spunem *Alfred*

cîntă în loc de *Alfred cîntă un cîntec*” (Tesnière, 1969: 238). În timp ce verbele fără actanți sau verbele *avalente*, cu alte cuvinte, „verbele care nu au nicio valență sînt cunoscute în gramatica tradițională sub numele de verbe impersonale (lat. *pluit*, fr. *il pleut*, germ. *es regnet*)”, verbele *monovalente* sau verbele cu un actant „sînt cunoscute în gramatica tradițională sub denumirea de verbe intransitive (fr. *sommeiller* (a moțâi), *voyager* (a călători), *jaillir* (a fișni, a izbucni)” (Tesnière, 1969: 238). Verbele cu *doi actanți* „sînt cunoscute, în gramatica tradițională, sub numele de verbe tranzitive (*Alfred frappe Bernard*) (Alfred îl lovește pe Bernard)” (Tesnière, 1969: 242), însă „gramatica tradițională nu are un termen special pentru a desemna verbele cu *trei actanți*”, fiind „confundate cu verbele cu doi actanți, sub numele de verbe tranzitive”, fiind, în principiu, „les verbes de **dire** et de **don**” (*Alfred donne le livre à Charles*)” (Tesnière, 1969: 255). În teoria despre actanți a lui L. Tesnière, verbele sînt clasificate numai avîndu-se în vedere numărul de actanți, nu și felul actanților.

Ulterior noțiunea de *actant* a fost înlocuită cu cea de *valență*. Această teorie a fost dezvoltată în Germania, mai ales de către Gerhard Helbig și Wolfgang Schenkel (Helbig, 1971; Helbig, Schenkel, 1991). Lucrarea *Das Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* „se dorește a fi un mecanism de reguli care permit construirea de propoziții corecte în limba germană” (Helbig, Schenkel, 1991: 11). Autorii pleacă de la constatarea că, din punct de vedere teoretic, există, în gramatica descriptivă, o clasificare a verbelor în *verbe tranzitive*, pe de o parte, „care nu pot construi pasivul: *Ich bekomme den Brief* - dar: **Der Brief wird von mir bekommen*” și *verbe intransitive*, pe de altă parte, care „pot primi uneori un acuzativ - conținutul obiectului intern -: *Er stirbt einen schweren Tod*” (Helbig, Schenkel, 1991: 11). Noțiunea de valență este, în opinia celor doi autori, „înțeleasă în mod diferit și nu încă destul clarificată” (Helbig, Schenkel, 1991: 24), motiv pentru care cercetătorii în discuție propun, în vederea clarificării noțiunii de valență, trei premise de analiză:

1. *Verbul este centrul structural al propoziției*

O primă premisă a descrierii legăturilor de valență este presupunerea că „verbul este centrul structural al propoziției” (Helbig, Schenkel, 1991: 24). În acest sens, „cea mai strînsă legătură a verbului este cea cu nominativul subiect: ***Du bist ein fleissiger Schüler***”, în timp ce „legătura de rangul al doilea este realizată de către verb cu acuzativul obiect: ***Er liest den Roman***” (Helbig, Schenkel, 1991: 26-27). Pe lângă complinirea de tip acuzativ obiect, pot apărea și compliniri ce se află în dativ sau genitiv:

„*Die Schneiderin näht der Mutter ein Kleid.*

- *Die Schneiderin näht ein Kleid.*

- **Die Schneiderin näht der Mutter*” (Helbig, Schenkel, 1991: 27).

2. *Necesitate structurală: valență obligatorie, valență facultativă și compliniri libere*

Cea de a doua și cea mai dificilă întrebare pe care o implică noțiunea de valență este cea care privește tipurile de elemente („Glieder”) care satisfac valența

verbului. Răspunsul general la această întrebare este simplu: „Complinirea golurilor („Leerstellen”) se referă la toate elementele necesare și numai la acestea (o necesitate comunicativă, semantică sau sintactică)” (Helbig, Schenkel, 1991: 31). Acesta este motivul pentru care autorii în discuție propun o nouă clasificare a actanților în : *actanți obligatorii*, *actanți facultativi și compliniri libere* („*freie Angabe*”). În timp ce actanții obligatorii și cei facultativi (ambele tipuri de actanți înscriindu-se între elementele necesare) sînt legați de verb prin intermediul valenței, complinirile libere (ca elemente nonnecesare verbului) nu sînt legate de verb și pot fi eliminate din propoziție. Astfel, în propoziția *Der Vater isst Fleisch*, acuzativul obiect este un actant facultativ, deoarece „propoziția rămîne gramaticală și fără el” (Helbig, Schenkel, 1991: 34). Într-o propoziție de tipul *Berlin liegt an der Spree*, structura prepozițională este un actant obligatoriu, pentru că „fără ea propoziția devine negramaticală”, iar în propoziția *Er besuchte mich am 22. Februar*, structura prepozițională este o complinire liberă (Helbig, Schenkel, 1991: 34). Complinirile libere „nu vizează regulile de subcategorizare a verbului”, acest tip de compliniri neavînd natură sintactică ci semantică, nereprezentînd „o problemă a valenței sintactice, ci una a valenței semantice” (Helbig, Schenkel, 1991: 40).

3. Rolul elementelor propoziției pentru valență

Cea de a treia problemă importantă pentru clarificarea noțiunii de valență este cea care clarifică ce elemente ale propoziției sînt, în opinia gramaticii tradiționale, necesare din punctul de vedere al valenței. Astfel, „nu numai subiectul și obiectul, ci și anumite tipuri de compliniri adverbiale sînt compliniri sintactice obligatorii pentru anumite verbe” (Helbig, Schenkel, 1991: 41).

O a doua temă legată de teoria despre actanți a lui L. Tesnière este cea a raporturilor dintre funcțiile sintactice și semantică. Astfel, dacă la Tesnière noțiunile de structural și semantic se opun, o poziție diametral opusă este dezvoltată în așa-numita „gramatică a cazurilor” de către Ch. J. Fillmore (Fillmore, 1968). Fillmore consideră că „noțiunea de caz a fost neînțeleasă sau greșit interpretată atît în gramatica tradițională, cît și în primele versiuni ale gramaticii transformaționale, întrucît cazul a fost luat numai la nivelul structurii de suprafață” (Frîncu, 1999: 83), existînd, însă atît *cazuri de adîncime*, cît și *cazuri de suprafață*. Vorbind despre cazul gramatical („*Case Grammar*”), Fillmore subliniază faptul că „propoziția, în structura sa de bază, este alcătuită din verb și una sau mai multe „frazе” substantivale, fiecare asociată cu un verb într-o anumită relație causală” și că „este important să înțelegem faptul că valoarea explicativă a unui sistem universal al cazurilor (structura profundă, adîncă) este de natură sintactică și nu morfologică” (Fillmore, 1968: 21). Astfel, „elementele cazuale care sînt opțional asociate cu verbe specifice, împreună cu regulile pentru formarea subiectelor vor servi la explicarea variatelor restricții de co-ocurență” (Fillmore, 1968: 22). De exemplu, în propoziția (*John broke the window*) (John a spart fereastra), subiectul este un agent în relație cu verbul, în propoziția (*A hammer broke the window*) (Un ciocan a spart fereastra), subiectul este un instrument, iar în

propoziția (*John broke the window with a hammer*) (John a spart fereastra cu un ciocan), atât agentul, cât și instrumentul apar în aceeași propoziție, dar, în acest caz, agentul apare ca subiect și nu instrumentul (Fillmore, 1968: 22). Cu alte cuvinte, în opinia lui Fillmore, „două cazuri de adîncime (agentul și instrumentul) pot să fie reprezentate numai printr-un caz în structura de suprafață (de exemplu, agentul și instrumentul prin nominativ cu funcția de subiect în *Ion sparge geamul cu piatra* și *Piatra sparge geamul*) (Frâncu, 1999: 83).

Cazurile de adîncime stabilite¹ de către Fillmore sînt următoarele:

Agentivul (A) – este „cazul animatului tipic care se constituie în instigatorul acțiunii identificate de către verb”;

Instrumentalul (I) – este „cazul forței inanimate sau al obiectului implicat în acțiunea sau starea identificată de către verb”;

Dativul (D) – este „cazul ființei („animate being”) afectate de starea sau acțiunea identificată de către verb”;

Factitivul (F) – este „cazul obiectului sau ființei rezultînd din acțiunea sau starea identificată de către verb sau înțeleasă ca o parte a sensului verbului”;

Locativul (L) – este „cazul care identifică locația sau orientarea spațială a stării sau acțiunii identificate de către verb”;

Obiectivul (O) – este „cazul cel mai neutru din punct de vedere semantic, cazul a orice poate fi reprezentat printr-un substantiv al cărui rol în acțiunea sau starea identificată de verb este identificat de către interpretarea semantică a verbului însuși; termenul nu trebuie să fie confundat cu noțiunea de *obiect direct*, nici cu numele cazului de suprafață sinonim cu acuzativul” (Fillmore, 1968: 24-25)².

În gramatica descriptivă românească, în unele lucrări (Iordan, 1956: 628), se face distincție între *obiectul gramatical*, care poate fi direct sau indirect, și *complementul circumstanțial*, care poate fi de mai multe tipuri (de loc, de cauză, de timp etc). În alte lucrări (GA, 1966: 149), toate determinările regenților de tip verbal se numesc complemente, dar se face distincție între *complementele necircumstanțiale* (complementul direct, complementul indirect, complementul de agent) și *complementele circumstanțiale* (complementul circumstanțial de loc, complementul circumstanțial de timp, complementul circumstanțial de mod etc). Înainte de a ne referi la variatele feluri de determinări complete, considerăm necesară luarea în discuție a termenului *complement* și a tipurilor de complemente pe care le vom include în această categorie. În lucrare, vom folosi termenul de *complement* pentru determinările *obligatorii* regenților de tip verbal (complementul

---

¹ În lucrarea sa (Fillmore, 1972: 1-23), Fillmore consideră că există următoarele cazuri de adîncime sau roluri semantice: *Agent*, *Experiencer*, *Instrument*, *Object*, *Source*, *Goal*, *Location*, *Time* (vezi, în acest sens, Frâncu, 1999: 84).

² Puțini sînt cei care cunosc că cele șase cazuri de adîncime ale lui Fillmore corespund cazurilor lui Pănini, în gramatica sa, Pănini plecînd de la tehnica ritualică, de la analiza sacrificiului vedic, impunînd o nouă dimensiune a sintaxei, cea a *sintaxei cazurilor*. Astfel, pentru Pănini, *sacrificatorul* este *Agentul*, *victima* este *Obiectul* sau *Pacientul*, *uneltele* sacrificiului reprezintă *Instrumentul*, *locul* sacrificiului este *Locația* etc (vezi, în acest sens, Frâncu, 2005: 19).

direct, complementul indirect și complementul de agent³) și termenul de *circumstanțial* pentru determinările *facultative* ale acelorași regenți (circumstanțialul de loc, circumstanțialul de timp, circumstanțialul de mod etc). Facem abstracție de faptul că unele circumstanțiale sînt indispensabile regentului. Exemplu: Propoziția *El se comportă* trebuie neapărat complinită de circumstanțialele *bine* sau *rău*, pentru a deveni reperată (Dimitriu, 1982: 237).

Funcția sintactică de complement „se dezvoltă în interiorul unei relații de dependență pe care o generează, ca regent, prin excelență, verbul (și doar uneori, unele adjective, adverbe sau interjecții)”, complementul venind „să descrie și să împlinească, prin conținutul său lexical, cîmpul semantico-sintactic desfășurat de verbul (sau adjectivul, adverbul, interjecția) – regent, prin valențele sale sintactice, rămase libere și care *se cer* satisfăcute” (Irimia, 1997: 408).

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediția nouă, se consideră se poate vorbi despre opt tipuri de *complemente*, și anume, *complementul direct*, *complementul secundar*, *complementul indirect*, *complementul prepozițional*, *complementul de agent*, *complementul posesiv*⁴, *complementul comparativ* și *complementul predicativ al obiectului*, urmînd ca *circumstanțialele* să conțină alte cincisprezece tipuri diferite (*circumstanțialul de timp*, *de loc*, *de mod*, *instrumental*, *sociativ* etc) (GALR, 2005: 371-591).

Lucrarea de față tratează problema *circumstanțialului de loc*, *de timp* și *de mod* din perspectiva sinonimiei sintactice, pe baza textului lui Coresi, *Tetravanghelul*, București, 1889, ediția Gherasim Timuș Piteșteanu.

În lingvistica românească se specifică și faptul că nu toate raporturile sînt generatoare de funcții sintactice, aserție care conduce la o taxinomie a raporturilor sintactice în două clase: **generatoare** și **nongeneratoare** de funcții sintactice. În privința raporturilor generatoare și nongeneratoare de funcții sintactice - ca în majoritatea problemelor de gramatică - părerile sînt împărțite, anumite raporturi (inerență, apozitiv, uneori și coordonare) fiind considerate de unii specialiști generatoare de funcții sintactice (Pană Dindelegan, 1970: 59-60; Irimia, 1997: 369; Mitran, 1963: 36-45; Teodorescu, 1974: 5), alți cercetători considerîndu-le nongeneratoare (Diaconescu, 1992: 89; Diaconescu, 1989: 152; Drașoveanu, 1977: 31). Dintre toate cele șase raporturi sintactice enunțate, sîntem de părere că numai două sînt raporturi generatoare de funcții sintactice, și anume, **raportul de inerență**

---

³ În unele lucrări, alături de complementul *direct*, complementul *indirect* și complementul *de agent*, sînt incluse în clasa *complementelor* și complementul *secundar*, complementul *prepozițional*, complementul *posesiv* și complementul *comparativ*. (vezi, în acest sens, GALR, 2005: 392, 416, 441 și 450).

⁴ În privința funcției sintactice a pronumelui reflexiv *își* din enunțul *Ion își respectă părinții* (GALR, 2005: 441), sîntem de părere că acesta are funcția sintactică de complement indirect, și nu de complement posesiv, deoarece, în structura de adîncime, pronumele reflexiv *își* reprezintă „animatul afectat de starea ori de acțiunea identificată de verb”, reprezentînd, în termenii lui Ch. Fillmore „Dative / Affected / Patient”. Acestui rol semantic sau caz de adîncime îi corespunde, în structura de suprafață, funcția sintactică de complement indirect (vezi Fillmore, 1968: 24).

și **raportul de subordonare**. Raportul sintactic de inerență generează două funcții sintactice, și anume, subiectul și predicatul. În cadrul raportului sintactic de subordonare se dezvoltă cinci tipuri de funcții sintactice, și anume, **atributul, complementul, circumstanțialul, funcția cu dublă subordonare simultană**⁵ și **apozitia**⁶. Funcțiile sintactice sînt rezultatul raporturilor sintactice. Admițînd că funcția sintactică reprezintă un adaos dobîndit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unității sintactice din care face parte (Stati, 1967 a: 127-128), urmează că, în limba română - în opinia noastră - există **șapte** funcții sintactice, și anume, **subiectul, predicatul, atributul, complementul** (cu toate tipurile de complement), **circumstanțialul** (cu toate tipurile de circumstanțial), **funcția cu dublă subordonare simultană** și **apozitia**. Una și aceeași funcție sintactică poate avea mai multe realizări, la niveluri diferite: *nivelul propoziției (partea de propoziție)*, *nivelul frazei (propoziția)*, *nivelul textului (frază)*.

La nivelul diverselor realizări ale celor șapte funcții sintactice menționate, apar fapte de limbă încadrabile în ceea ce putem numi **sinonimie sintactică**. Avînd la bază *conceptul* de sinonimie lexicală și *principiile* care ordonează sinonimia lexicală, și anume, *principiul identității informației semantice și stilistice* și *principiul comutabilității în context*, **sinonimia sintactică** reprezintă, ca și sinonimia lexicală și morfologică, **mijloace diferite de transmitere a unei informații comune**, de data aceasta nemaifiind vizată *informația semantică* (și *stilistică*) ca în cazul *sinonimiei lexicale*⁷ și nici *informația gramaticală de tip categorial*, ca în cazul *sinonimiei morfologice*⁸ ci *informația sintactică*, mai exact, *funcția sintactică* și *raportul generator de această funcție*. *Identitatea* sau *nonidentitatea* informației *semantice* a structurilor sintactice sinonime, face ca acestea să fie uneori comutabile (atunci cînd există identitate semantică), iar alteori nu (cînd structurile sintactice sinonime nu sînt identice din punctul de vedere al informației semantice). **Sinonimia sintactică**, ca și cea morfologică, a fost puțin cercetată, atît în lingvistica generală, cît și în lingvistica românească (Bally, 1951: 179; Chomsky, 1979: 105; Stati, 1966: 142; Poalelungi, 1960: 647). Astfel, în lingvistica străină, sinonimia sintactică a fost numită „suppletion”, oferindu-se ca exemple în acest sens tipurile de propoziții sinonime sintactic *Je veux partir* și *Je veux que tu partes* și formele gerundivului francez (*en forgeant, en marchant*), care reprezintă „supletivul tipului cu infinitiv” (Bally, 1951: 179). De asemenea, tipurile de propoziții care conțin verbe la diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se* și cu

⁵ Utilizăm această terminologie pentru funcția sintactică a unităților sintactice dublu subordonate, deoarece ea denumește realitatea lingvistică în discuție (unitățile sintactice cu această funcție sînt dublu subordonate simultan) și pentru că ea este mai puțin discutabilă comparativ cu celelalte denumiri ale funcției sintactice cu dublă subordonare simultană: *element predicativ suplimentar* (GA, 1966: 206); *atribut circumstanțial* (Dimitriu, 1982: 153 etc.).

⁶ Sintem de părere că funcția sintactică de apozitie este generată de raportul de subordonare, deoarece conținutul apozitiei, la nivel de propoziție și de frază, *depinde* de conținutul antecedentului.

⁷ Referitor la sinonimia lexicală și la trăsăturile ei pertinente, vezi Hoarță Lăzărescu, 1999 : 9-18.

⁸ Referitor la sinonimia morfologică, vezi Hoarță Lăzărescu, 1999 : 19-44.

verbul auxiliar *a fi* sînt considerate a fi sinonime din punct de vedere sintactic. De exemplu, tipurile de propoziții *La maison se construit* și *La maison est construite* (Bally, 1951: 180) reprezintă două modalități de construire a diatezei pasive, aparținînd unei relații sinonimice de tip sintactic. Principalele argumente în favoarea susținerii existenței sinonimiei sintactice la nivelul celor două structuri pasive sînt *non-identitatea la nivelul organizării fonologice* și *identitatea informației sintactice*, adică a *funcției sintactice* și a *raportului generator* de această funcție.

Un alt tip de exemplu de sinonimie sintactică este acela al *propozițiilor active* care sînt considerate sinonime din punct de vedere sintactic cu *propozițiile pasive* care le corespund, acestea înscriindu-se în așa-numitele „realizări de enunțuri fonologic distincte și care au aceeași semnificație” (Chomsky, 1979: 105). Opinia potrivit căreia propoziția activă este sinonimă sintactic cu propoziția pasivă este, din punctul nostru de vedere, discutabilă, deoarece funcțiile sintactice ale părților de propoziție conținute în cele două tipuri de propoziții, *activă* și, respectiv, *pasivă*, nu sînt identice. De exemplu, în propozițiile *Studentul citește cartea* și *Cartea este citită de către student*, subiectul primei propoziții, *studentul*, devine complement de agent în cea de a doua propoziție, iar complementul direct al primei propoziții, *cartea*, devine subiect în cea de a doua propoziție.

Fără a se utiliza termenul **sinonimie sintactică**, în lingvistica străină se observă faptul că există construcții contrastive din punct de vedere structural și identice din perspectiva informației sintactice, oferindu-se tipuri de exemple ca: *Friction made the skin red* (*Fricțiunea a făcut pielea roșie*) și *Friction reddened the skin* (*Fricțiunea a înroșit pielea*) (C.C. Fries, apud Stati, 1966: 143), *The detective came into the room and he sat down* (*Detectivul a intrat în cameră și el s-a așezat*) și *The detective came into the room and the man sat down* (*Detectivul a intrat în cameră și omul s-a așezat*) sau *John told her that he would come* (*John i-a spus ei că el va veni*) și *John told her that the man would come* (*John i-a spus ei că omul va veni*) (Levinson, 1995: 102 și 108). Ultimele două tipuri de exemple oferite pentru ilustrarea sinonimiei sintactice conțin aceleași funcții sintactice, exprimate, însă, prin părți de vorbire diferite: *pronume* (*he*) și, respectiv, *substantiv* (*the man*).

În lingvistica românească, subliniind faptul că nu există sinonimie sintactică perfectă, unii cercetători consideră că sinonimia în discuție este numită *sintactică* „pentru că ea se înfîlnește la enunțuri, care sînt unități sintactice” (Stati, 1966: 142), sinonimia sintactică presupunînd „enunțuri diferite ca formă și cu un *conținut* aproximativ identic” (Stati, 1967 b: 2), motiv pentru care este necesară discutarea termenului *conținut* în sintaxă. În primul rînd, există un „*conținut*” *sintactic* al enunțului (informația sintactică a enunțului), diferit de „*conținutul*” sintactic al „cuvintelor sintactice” (cuvinte-termeni de frază) (Stati, 1967 b: 2). „*Conținutul*” esențial al *enunțului*⁹ (adică informația lui fundamentală), este reprezentat de

---

⁹ Folosim termenul *enunț* cu accepția de „secvență fonică (un flux sonor), limitată prin pauze și caracterizată printr-un contur intonațional și care poartă o anumită informație semantică, reprezintă deci o comunicare”. (Guțu, 1973: 29).

predicativitate, cea care face ca un cuvânt sau un grup de cuvinte să fie inclus într-o comunicare lingvistică completă și independentă. În al doilea rând, există un „conținut” modal al enunțului (informația stilistică), care se constituie în atitudinea locutorului sau, poate, afectivitate zero, iar în al treilea rând, există un „conținut” denotativ sau referențial al enunțului (informația semantică), acesta reprezentând ceea ce mesajul conține, exprimă și transmite efectiv (Stati, 1967 b: 2). În privința celor afirmate mai sus, sîntem de părere că includerea în „conținutul” sintactic al enunțului atît a informației semantice, cît și a informației stilistice, înseamnă suprapunerea nivelului sintactic peste alte două niveluri distincte ale limbii, și anume, *nivelul semantic și nivelul stilistic*.

În literatura de specialitate românească, unii cercetători (Stati, 1966: 143) au făcut distincție între enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al *modelului sintactic* și enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al informației semantice transmise. Pentru a evita posibilele confuzii, s-a propus utilizarea unei terminologii diferite pentru cele două realități lingvistice, și anume, *echivalență sintactică*, pentru enunțurile care transmit aceeași informație semantică, dar au model sintactic diferit (*L'écolier lit le livre/Le livre est lu par l'écolier*) și, respectiv, *sinonimie sintactică* pentru enunțurile care au același model sintactic, dar care diferă prin „expresia fonematică” (*Mater puellam amat/Magistri pueros laudabunt*) (Stati, 1966: 143). Esențial este să nu pierdem din vedere faptul că „din punct de vedere semantic, enunțurile sinonime sînt, deseori, neasemănătoare”, deci că „asemănarea mai mult sau mai puțin evidentă a semnificațiilor nu este pertinentă” (Stati, 1966: 144) în cazul sinonimiei sintactice. Nonidentitatea informației semantice în cazul enunțurilor sinonime sintactic nu este, însă, o regulă. Stati crede că prin schimbarea ordinii cuvintelor în enunț: *Petrus ferit Paulum/Paulum Petrus ferit*, sau prin schimbarea intonației fundamentale în enunț: *Petrus ferit Paulum* (intonație „declarativă”); *Petrus ferit Paulum?* (intonație interogativă) și *Petrus ferit Paulum!* (intonație exclamativă) se pot obține enunțuri cu un model sintactic identic, exprimînd și aproape aceeași informație semantică (Stati, 1966: 144).

Unii cercetători români pun semnul egalității între *sinonimia sintactică* și *echivalența sintactică*, oferind ca exemple, propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia /Este Giovanni cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovanni a scris-o* sau de tipul *Luigi i-a vîndut o mașină Mariei/Maria a cumpărat o mașină de la Luigi* (Stati, 1978: 225-228). Cît privește propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia/Este Giovanni cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovanni a scris-o*, credem că acestea nu sînt sinonime din punct de vedere sintactic, deoarece ele sînt diferite la nivelul *funcțiilor sintactice* conținute. Propozițiile în discuție sînt identice numai din punctul de vedere al informației *semantice* transmise, ele caracterizîndu-se prin nonidentitate la nivelul informației *stilistice*. În ceea ce privește propozițiile de tipul *Luigi i-a vîndut o mașină Mariei* și, respectiv, *Maria a cumpărat o mașină de la Luigi*, sînt sinonime, credem, numai din punct de vedere semantic, nu și din perspectiva informației sintactice transmise. Avem a face aici, de fapt, cu enunțuri

echivalente din punct de vedere sintactic și nu cu enunțuri sinonime sintactic, deoarece tipul de propoziții în discuție nu se caracterizează prin identitate la nivelul funcțiilor sintactice, ci numai prin identitate la nivelul informației *semantice*.

O altă opinie referitoare la sinonimia sintactică în lingvistica românească este aceea potrivit căreia sinonimia sintactică reprezintă o *singură funcție sintactică, la care apar uneori două sau mai multe mărci diferite*. Astfel, tipurile de enunțuri cu organizare de frază, care ilustrează acest tip de sinonimie sintactică se deosebesc numai la nivelul mijloacelor de exprimare a ideii de cauză, motiv pentru care intră într-o serie sinonimică din punct de vedere sintactic: *Soldatul este nevinovat pentru că n-a cunoscut situația/ Soldatul este nevinovat întrucât n-a cunoscut situația/ Soldatul este nevinovat deoarece n-a cunoscut situația/ Soldatul este nevinovat; n-a cunoscut situația* (Poalelungi, 1960: 647).

Unii specialiști pun semnul egalității între *sinonimia sintactică* și *coreferința sintactică*, ilustrând sinonimia sintactică cu propoziții de tipul: *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor* (Stati, 1970: 698). În cazul acestui tip de propoziții considerăm că avem a face cu *identitate referențială* (*Jean = prietenul tău = ilustrul nostru scriitor*) și nu cu *identitatea funcțiilor sintactice*, propozițiile în discuție fiind *coreferente* și nu *sinonime sintactic*.

Urmărind opiniile de pînă acum din literatura de specialitate străină și românească privitoare la sinonimia sintactică, se observă că se pune semnul egalității între sinonimia sintactică și *echivalența sintactică*, pe de o parte, (vezi tipul de propoziții *Luigi i-a vîndut o mașină Mariei* și *Maria a cumpărat o mașină de la Luigi* sau opinia Chomsky, potrivit căreia propoziția activă este sinonimă sintactic cu propoziția pasivă: *Studentul citește cartea/Cartea este citită de către student*) și între sinonimia sintactică și *coreferința sintactică*, pe de altă parte (vezi tipurile de exemple *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor*). Considerăm că trăsătura pertinentă a **sinonimiei sintactice**, trăsătură care o distinge atît de *echivalența sintactică*, cît și de *coreferința sintactică*, este aceea că elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informația sintactică* (*funcția sintactică* și *raportul* care generează funcția sintactică), tot așa cum *informația gramaticală de tip categorial* este elementul care organizează sinonimia morfologică. Cu alte cuvinte, două unități sintactice sînt sinonime dacă se caracterizează prin *nonidentitate la nivelul organizării fonologice* și *identitate la nivelul informației sintactice*, adică a *funcției sintactice* și a *raportului* generator de această funcție. Altfel spus, două unități sintactice sînt sinonime, în opinia noastră, dacă satisfac două condiții obligatorii, și anume: **nonidentitatea în planul organizării fonologice** și **identitatea la nivelul informației sintactice** (*funcției sintactice* și *raportului* generator de această funcție). Sinonimia sintactică se diferențiază, astfel, de *echivalența* și de *coreferința sintactică*, relații la nivel sintactic care nu presupun identitate la nivelul *funcției sintactice*, ci numai *identitate semantică* (*echivalența sintactică*) sau *identitate referențială* (*coreferința sintactică*).

1. Funcția sintactică de circumstanțial de loc

Funcția sintactică de circumstanțial de loc se realizează la nivelul propoziției în *circumstanțialul de loc* și la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de loc*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial de loc sînt sinonime sintactice de gradul al II-lea¹⁰.

Circumstanțialul de loc se poate exprima prin mai multe părți de vorbire. Astfel, circumstanțialul de loc exprimat prin *adverbe de loc*, de tipul *acolo, aici, afară* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul acuzativ, cu prepozițiile *din, dinspre, de la, în, înspre, lângă, sub* etc, cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în genitiv, cu o prepoziție ca *deasupra, în fața, dedesubtul* etc și cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul dativ, fără prepoziție. Exemplu: „Au doară veți culege *de în spin* struguri”. (CT: 13).

Circumstanțialul de loc exprimat prin *cuvînt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc exprimat prin *structură analitică*. Exemple: „*În lăuntru* sînt lupi răpitori”. (CT: 13); „*Zisă să margă în ceea parte*”. (CT: 15).

Circumstanțialul de loc cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc *complex*. Exemplu: Că mulți vor veni *de la răsărit și de la apus*”. (CT: 15).

2. Funcția sintactică de circumstanțial de timp

Funcția sintactică de circumstanțial de timp are două realizări care sînt sinonime sintactice, una în planul propoziției, *circumstanțialul de timp*, și alta în planul frazei, *propoziția circumstanțială de timp*.

2.a) Funcția sintactică de circumstanțial de timp la nivelul propoziției

Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de timp exprimat prin adverbe de timp de tipul *atunci, acum, azi, mîine* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de timp exprimat prin adverbul pronominal relativ *cînd* sau prin formațiile *de cînd, pînă cînd*, care au atît funcție de marcă a subordonării în cadrul frazei, cît și funcție sintactică în propoziția pe care o introduc și cu circumstanțialul de timp exprimat prin substantive în cazul acuzativ, cu prepozițiile *din, după, la* etc sau în cazul genitiv, cu prepozițiile *în timpul, în vremea*. Exemplu: „Și *atunci* voiu spune lor”. (CT: 14).

---

¹⁰ Referitor la cele două tipuri de sinonimie sintactică pe care le propunem și la criteriul care distinge cele două grade distincte în interiorul relației de sinonimie sintactică, vezi Hoarță Lăzărescu, 1999 : 65-71.

2.b) Funcția sintactică de circumstanțial de timp la nivelul frazei¹¹

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de timp și regentul său se realizează prin joncțiune. Astfel, propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *cînd* și formațiile *pînă cînd*, *de cînd* etc sînt sinonime sintactice de gradul al II-lea cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin locuțiuni conjuncționale pe baza pronumelui relativ *ce*, de tipul *pînă ce*, *îndată ce*, *după ce* etc, cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *cum* sau formația *de cum* și cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin *pînă* sau prin locuțiunile conjuncționale *înainte ca* sau *înainte de*. Exemple „*Cînd gonite fură gloatele*, merse și o prinse ea de mînă”. (CT: 18); „Nu vei iși de acolo *pînă ce* vei da tot ce vei avea”. (CT: 8); „Nu veți avea a sfrăși cetățile creștinilor, *pînă va veni fiul omenesc*”. (CT: 20).

3. Funcția sintactică de circumstanțial de mod

La această funcție sintactică includem ceea ce *Gramatica limbii române*, Editura Academiei (GA, 1966: 180 și 306) numește circumstanțial de mod propriu-zis și propoziția circumstanțială de mod propriu-zisă, funcția sintactică de circumstanțial de măsură și funcția sintactică de circumstanțial comparativ fiind considerate funcții sintactice aparte¹².

Funcția sintactică de circumstanțial de mod se realizează atît la nivelul propoziției, cînd se numește *circumstanțial de mod*, cît și la nivelul frazei, cînd poartă numele de propoziție circumstanțială de mod, cele două realizări ale funcției sintactice în discuție fiind sinonime sintactice de gradul al II-lea.

3.a) Funcția sintactică de circumstanțial de mod la nivelul propoziției

Circumstanțialul de mod exprimat prin adverbe de mod¹³ de tipul *bine*, *rău*, *așa*, *astfel* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de mod exprimat prin substantiv în acuzativ cu prepoziție, cu circumstanțialul de mod exprimat prin numeral ordinal întrebuițat substantival și prin numeral multiplicativ, exprimînd ideea de superlativ și cu circumstanțialul de mod exprimat prin interjecție. Exemple: „*Așa* amu și săcurea lîngă rădăcinile lemnului zace”. (CT: 4); „Celui e lopata în mîinile lui și curăți-va area lui și aduna-va grîul lui *în jitnițe*, e pelevele va arde în focul nestins”. (CT: 113).

¹¹ În GA, 1966: 255, sinonimia sintactică dintre partea de propoziție și propoziția corespunzătoare este numită *corespondență*.

¹² Ideea separării circumstanțialului de măsură de circumstanțialul de mod apare la Rizescu, 1959: 357-382. Semantica diferită a celor două circumstanțiale ne determină să le separăm de circumstanțialul de mod propriu-zis: circumstanțialul de măsură arată cantitatea sau măsura în care se desfășoară acțiunea sau care privește o anumită caracteristică, iar circumstanțialul comparativ exprimă o comparație referitoare la o acțiune sau o caracteristică: „Rugîndu-te să nu grăești rău *ca limbușii*”. (CT, p.10).

¹³ Adverbul pronominal relativ *cum* marchează raportul de subordonare în frază, dar are și funcția sintactică de circumstanțial de mod în propoziția pe care o introduce. Exemplu: „Nu striga înainte-ți *cumu* fac cei acoperiți de stau în căi și în răspîntie de rog”. (CT, p. 10).

3.b) Funcția sintactică de circumstanțial de mod la nivelul frazei

Propoziția circumstanțială de mod corespunde, în planul frazei, circumstanțialului de mod, din planul propoziției. Elementele joncționale care marchează raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de mod și elementele sale regente (un verb, un adjectiv sau o interjecție), sînt adverbul pronominal *cum* și formațiile pe baza acestuia: *precum*, *după cum*: „Să fiți desăvârșit, *cumu* și *părintele vostru ceresc desăvârșit easte*”. (CT: 9).

Izvoare și bibliografie

A. Izvoare

Coresi, 1889, *Tetravangelul*, București, ediția Gherasim Timuș Piteșteanu [= CT].

B. Bibliografie

- Bally, Ch., 1951, *Traité de stylistique française*, ed. 2, vol. 1, Paris
- Chomsky, N., 1979, *Structures syntaxiques*, Seuil, Paris
- Diaconescu, Ion, 1989, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București
- Diaconescu, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române*, 1, *Unitățile sintactice*, București (curs litografiat)
- Dimitriu, C., 1982, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași.
- Drașoveanu, D. D., 1977, „Coordonarea/subordonarea - o diviziune dihotomică”, CL, nr. 1.
- Fillmore, Ch. J., 1968, *The case for case*, în *Universals in Linguistic Theory*, edited by Emmon Bach and Robert T. Harms, The University of Texas, U.S.A.
- Fillmore, Ch. J., 1972, *Subjects, Speakers and Rolles*, în *Semantics of Natural Language*, ed. by D. Davidson and G. Herman, Dordrecht-Holand
- Frâncu, C., 1999, *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași
- Frâncu, C., 2005, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*, Casa Editorială Demiurg, Iași
- Gramatica limbii române*, 1966, vol 2, Editura Academiei, București [= GA]
- Gramatica limbii române*, Editura Academiei, București, 2005, vol 2 *Enunțul* [= GALR]
- Guțu Romalo, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București
- Helbig, G., 1971, *Teoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodells*, în *Beiträge zur Valenztheorie* (coordonator Gerhard Helbig), Max Niemeyer Verlag, Halle
- Helbig, G., Schenkel, W., 1991, *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen
- Hoarță Lăzărescu, Luminița, 1999, *Sinonimia și omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iași
- Iordan, I., 1956, *Limba română contemporană*, București
- Irimia, D., 1997, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași
- Levinson, St. C., 1995, „Three levels of meaning”, în *Grammar and meaning*, Cambridge.

- Mitran, M., 1963, „Despre apoziție și raportul apozitiv”, LR, 12, nr. 1, p. 36-45
- Pană Dindelegan, Gabriela, 1970, *Grupul verbal în sintaxa transformativă a limbii române* (Rezumatul tezei de doctorat), București
- Poalelungi, Gh., 1960, „Sinonimia gramaticală”, în SCL, nr. 3
- Rizescu, I., 1959, „Complementul de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare”, SCL, nr. 3
- Stati, S., 1966, „Omonimie, sinonimie și echivalență în sintaxă”, în *Revue roumaine de linguistique*, nr. 2
- Stati, S., 1967 a, „Noțiunea de „funcție” în gramatică”, în LL, 14, p. 127-128
- Stati, S., 1967 b, „Trois types de significations syntaxiques”, în *Actes du 10-e Congres International de linguistes*, Bucarest
- Stati, S., 1970, „Synonimie de „lanque” et de „parole””, în *Actele celui de al doilea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, Editura Academiei
- Stati, S., 1978, *Manual de semantică descriptivă*, Napoli
- Teodorescu, Ecaterina, 1974, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, XX
- Tesnière, L., 1969, *Eléments de syntaxe structurale*, Editions Klincksieck, Paris